

О. В. Зімонова,
старший викладач
(Таврійський державний агротехнологічний університет);
Л. І. Шлєіна,
викладач
(Таврійський державний агротехнологічний університет)
dacha112233@mail.ru

ВПЛИВ МІСЦЕВИХ ГОВОРІВ НА КУЛЬТУРУ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті приділено увагу питанням закріплення навичок літературної вимови, збагачення активного словника, засвоєння норм літературної мови, усунення негативного впливу місцевих говорів на усне й писемне мовлення студентів. Також досліджено й проаналізовано основні помилки в усному та писемному мовленні майбутніх фахівців, що виникають під впливом місцевих говірок. Автор розглядає методи і прийоми, які варто використовувати під час вивчення дисципліни "Українська мова за професійним спрямуванням". Це, зокрема, лекція, бесіда, самостійна робота з різними джерелами.

Ключові слова: місцева говірка, культура мови, мовлення, фахівець, помилка, метод, прийом, морфологія, орфографія.

Сьогодні на початку XXI століття, в час прискорення науково-технічного прогресу, Україна, як і багато інших держав, не може обійтися без висококваліфікованих, висококультурних, грамотних людей.

Як свідчить аналіз стану грамотності наших студентів з української мови, у багатьох з них саме у школі не сформовано навички грамотного письма. Мовні огріхи, які почасти зустрічаються під впливом того чи іншого говору, знижують культуру усного і писемного мовлення носіїв місцевих говірок.

Українська літературна мова, маючи визначені орфографічні та орфоепічні правила, граматичні форми і словниковий склад, – важливий засіб спілкування між людьми на всій території нашої держави.

Високий рівень розвитку української літературної мови веде до заміни вузьколокальних особливостей говорів відповідниками літературної мови. Саме школа відіграє велику роль в оволодінні населенням нормами літературної мови, у боротьбі з негативним впливом місцевої говірки на усне і писемне мовлення учнів. А вищий навчальний заклад має закріпити у студентів уміння бездоганно володіти усіма мовними нормами, збагатити словниковий запас, сприяти розвитку усного й писемного професійного мовлення.

Кожен наш студент – мешканець якогось регіону, носій певної говірки, він звик до мови своєї місцевості і використовує її у навчанні й подальшому житті. Викладачам мови важливо домогтися, щоб студенти так само вільно й безпосередньо володіли і нормами літературної мови. Проте робити це треба обережно і тактовно.

У зв'язку із посиленням уваги до культури усного і писемного мовлення майбутніх фахівців питання теорії і практики української професійної мови в умовах місцевих говорів набуває особливої уваги.

Говори української мови. Між літературною мовою і говорами існують складні взаємозв'язки. Літературна мова має постійний вплив на говори української мови в напрямі наближення їх рис до літературних норм. У свою чергу, вона певною мірою збагачується за рахунок говорів.

Українська мова має три групи говорів: північні, південно-західні, південно-східні.

Північні говори складаються з середньополіського, східнополіського та західнополіського говорів.

До південно-західних належать закарпатські, гуцульські, лемківські, волинські, наддністрянські, подільські, бойківські, буковинські говори.

Південно-східна група – це середньонадніпрянські, степові і слобожанські говори.

Риси місцевої говірки, носіями якої є наші студенти, часто досить негативно впливають на їх усне й писемне мовлення.

Ще у минулому столітті відомий учений О. В. Текучов чітко виділив основні групи помилок, які з'являються під впливом місцевих говорів. Серед них фонетичні (звуки мови), морфологічні (помилки, що спричинені особливостями граматичної будови діалекту) та фонетико-морфологічні (помилки, обумовлені як фонетичними, так і морфологічними відмінностями в слові).

Сьогодні виділяють ще і лексичні та синтаксичні діалектні помилки.

Ми живемо на півдні України, а отже це територія південно-східних говорів. Можна виділити такі найтипівіші помилки:

1. Слова з ненаголошеними голосними.

И замість Е:

– у першому переднаголошеному складі (диржав, висна, видмідь, виликий...);

– у другому й третьому переднаголошеному складі (земляний, придавати, нивиликий, атестат, пиримога, присильний...);

– у після наголошених складах (вчителка, правий бериг, вітир, дивитимиться, спалині гілки, вирішіння...).

Е замість Й:

– у першому переднаголошеному складі (прикметник, лесиця, синонім, незенько, преслили, вдалені, сеночок ...);

– у другому й третьому переднаголошених складах (предавило, предавити, превезли...);

– у після наголошених складах (житемемо, високеми, зеленеми, наполегливий...).

У замість О (нучувати, популярний, зузуля, погудувати...).

2. Позначення приголосних:

– використання на письмі замість твердої приголосної м'якої (сахарю, майструвати, кричать, держать, сушать);

– передача глухої вимови дзвінких приголосних на письмі (розказати, вітпливти, хвізичний, хвашисти);

– відсутність подвоєння (мазю, подорожю, сутю).

3. Морфологічні помилки.

Іменник:

– замість нульового закінчення в родовому відмінку множини іменників першої відміни закінчення - ів (сливів, грушів, хатів...);

– залишки колишньої двоїни (дві хаті, три кімнаті, дві дорогі...);

– закінчення -ом замість -ем в орудному відмінку однини іменників другої відміни (котом, плечом, плащом, дощом...);

– закінчення -юю замість -ю в орудному відмінку однини іменників третьої відміни (сілюю, областюю, скатертьюю, радістюю...);

– закінчення -ою замість -ею в орудному відмінку однини іменників м'якої та мішаної групи першої відміни (кручою, зимньою, діжою, кашою...).

Прикметник:

– закінчення -и замість -і в присвійних прикметниках у називному відмінку множини (батькови обіцянки, братови друзі...);

– змішування твердої і м'якої груп прикметників (дружний і дружній, білолиций і білолицій, заможний і заможній...);

– закінчення -ій замість -ий в прикметниках чоловічого роду з твердою основою (красивій хлопець, гарній відпочинок, народній гнів...).

Дієслово:

– закінчення -ють замість -ять у дієсловах другої дієвідміни у третій особі множини (бачуть, поють, косють, світють...);

– передача на письмі відсутності чергування приголосних д, т, з, с, з, дж, ж, ч, ш у дієсловах першої особи однини (носю, ходю, просю, возю...);

– закінчення -а замість -ає в дієсловах третьої особи однини теперішнього часу першої дієвідміни (чита, дума, біга...);

– закінчення -е замість -ить в дієсловах третьої особи однини теперішнього часу другої дієвідміни (ходе, робе, носе, просе, воде...).

Дієприслівник:

– форми на -а, -я замість -ачи, -ячи (водя, стоя, ходя...).

Прислівник:

– вживання форм прислівників займенникового походження (туда, сюдою, відкиля, завсідги...).

Отже ми бачимо, що робота над викоріненням таких помилок повинна вестися планомірно і систематично. Але на жаль типова програма з дисципліни "Українська мова за професійним спрямуванням" для аграрних ВНЗ не передбачає взагалі тем, пов'язаних з удосконаленням умінь і навичок щодо володіння нормами української літературної мови. Але скрізь і завжди з усіх високих трибун чуємо про вдосконалення вищої освіти. Сьогодні ніхто не може заперечити, що справжній фахівець крім знання спеціальних дисциплін повинен бути грамотним як в усному, так і в писемному мовленні. А цьому треба навчатися саме на студентській лаві. Бо якщо випускник університету, прийшовши в колектив, не може грамотно, професійно донести свою точку зору, переконати співробітників у правильності свого рішення, без помилок написати документ, він не стане справжнім фахівцем. Тому бажано було б приділяти увагу під час вивчення цієї дисципліни і питанням правопису. Серед методів вивчення на заняттях можна використати такі:

– Методи теоретичного вивчення мови (бесіда, повідомлення викладача, робота з літературою).

– Методи теоретико-практичного вивчення мови (вправи з фонетики, граматики, лексики, орфографії, стилістики). Ці методи сприяють запам'ятовуванню аналізованих прикладів як зразків.

– Методи практичного збагачення мови (спираються на активність мовного спілкування, копіювання усних чи писемних мовних зразків) [1: 19].

Одним з основних прийомів, які в умовах місцевих говорів має застосовувати викладач у процесі здійснення будь-якого методу, є прийом порівняння або зіставлення. Зіставлення дає можливість побачити подібність або відмінність між тими чи іншими мовними рисами. Дуже важливою є самостійна робота з літературою, яка вимагає більш відповідального ставлення з боку студента і абсолютної уважності під час вивчення тієї чи іншої теми, а ще виконання певних вправ для закріплення [2: 16].

Процес стирання граней між українською літературною мовою і місцевими говорами є однією із важливих закономірностей розвитку мови.

Одним із завдань, що стоять перед вищою школою, є закріплення навичок літературної вимови, збагачення їхнього активного словника, усунення норм негативного впливу місцевих говорів на усне й писемне мовлення. Саме вищий навчальний заклад відіграє важливу роль у справі піднесення культури мови майбутніх фахівців у заміні звуків, морфологічних форм, синтаксичних конструкцій у мові певної місцевості літературними відповідниками.

Проводячи роботу над піднесенням культури мовлення в умовах місцевих говорів викладач повинен глибоко вивчити особливості місцевих говірок. Особливо стійкі помилки у мові студентів обумовлені нечітко вираженими, вторинними діалектними рисами (комбінаторні чи позиційні варіанти фонем). Помилки, що виникають під впливом первинних, дуже відмінних від норм літературної мови рис, легше піддаються викоріненню. Аналіз дозволяє зробити висновок, що під впливом місцевих говорів найчастіше трапляються фонетичні помилки, рідше – морфологічні, лексичні та синтаксичні.

Для того, щоб усунути з усного та писемного мовлення студентів порушення діалектного характеру, потрібна планомірна й наполеглива робота в цьому напрямі. Великі можливості для засвоєння літературних норм криються у безпосередньому спілкуванні викладача зі студентом. Застосування різних методів та прийомів дозволяє проводити такі логічні операції, як зіставлення, аналіз, синтез; індукція, дедукція; узагальнення та умовиводи. Значне місце посідають усні вправи, спрямовані на формування внутрішнього мовлення, а ще на зміст і структуру писемного мовлення.

Дуже важливе значення має добір для вправ мовного матеріалу з урахуванням особливостей місцевої говірки. Він має, крім сприяння систематичному і міцному засвоєнню знань, допомогти звільнитися від граматичних, орфографічних та орфоепічних помилок.

Вивчення особливостей місцевої говірки, врахування їх у процесі вивчення мови допоможе піднесенню культури мовлення майбутнього фахівця

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ткаченко О. П. Мовне самоствердження українців на тлі історичного досвіду народів світу / О. П. Ткаченко // Дивослово. – 1994. – № 4. – С. 15–19.
2. Стельмахович М. Етнопедагогічні основи методики української мови (теоретичний аспект проблеми) / М. Стельмахович // Українська мова і література в школі. – 1993. – №5-6. – С. 19–23.
3. Мацько Л. І. Українська мова : формування національної свідомості / Л. І. Мацько // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 1. – 70 с.
4. Потебня А. А. Эстетика и политика / А. А. Потебня. – М. : Наука, 1976. – 229 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Tkachenko A. P. Movne samostverdzheniya ukrayintsiv na tli istorychnogo dosvidu narodiv svitu [Ukrainians' Linguistic Affirmation on the World People's Historical Experience] / A. P. Tkachenko // Dyvoslovo [Wonder Word]. – 1994. – № 4. – S. 15–19.
2. Stelmachovych M. Etnopedagogichni osnovy metodyky ukrayins'koyi movy (teoretychnyy aspekt problemy) [Ethnopedagogical Bases of the Ukrainian Language Methodology (Theoretical Aspect)] / M. Stelmachovych // Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli [Ukrainian Language and Literature at School]. – 1993. – №5-6. – S. 19–23.
3. Mats'ko L. I. Ukrayins'ka mova : formuvannya natsional'noyi svidomosti [Ukrainian Language : the National Consciousness Formation] / L. I. Mats'ko // Pedagogika i psykholohiya [Pedagogics and Psychology]. – 1996. – № 1. – 70 s.
4. Potebnya A. A. Estetika i politika [Aesthetics and politics] / A. A. Potebnya. – M. : Nauka, 1976. – 229 s.

Матеріал надійшов до редакції 24.02. 2015 р.

Зимонова О. В., Шлейна Л. И. Влияние местных диалектов на культуру речи будущих специалистов.

В статье уделяется внимание вопросам повышения навыков литературного произношения, обогащения активного словаря, усвоения норм литературного языка, также исследуются и анализируются основные ошибки устной и письменной речи будущих специалистов, которые возникают под воздействием местных диалектов. Автор рассматривает методы, которые желательно использовать в процессе изучения дисциплины "Украинский язык по профессиональному профилю". Это, в частности, лекция, беседа, самостоятельная работа с различными источниками.

Ключевые слова: диалект, культура речи, специалист, ошибка, метод, морфология, орфография.

Zimonova O. V., Shleina L. I. The Patois Influence on the Future Specialists' Speech Standard.

The problems of literary pronunciation skills consolidation, active vocabulary enrichment, literary speech standard learning, patois negative effect elimination on speaking and writing are considered in the article. University plays an important role in the matter of students' speech standards development, replacing of syntactical constructions in certain area language by literary equivalents. Carrying out such work the teacher should learn deeply the peculiarities of patois, because its influence is rather appreciable. The particular mistakes in students' speech are determined by indistinctly expressed secondary dialectal features (combinatorial or positional variants of phonemes). The mistakes appeared under the influence of original, distinct from standards of literary speech features, are easier to eliminate. The questions of learning language methods and techniques under which the peculiarities of patois should be taken into consideration are studied in this article. It can be useful in conversation, lectures and independent work with different sources. The application of these methods allows to provide such logical operations as comparison, analysis, synthesis, induction, deduction; generalization, judgment and conclusion. The comparison helps students to analyze linguistic phenomena and facilitate the consolidation of practical skills. The option of language material for exercises considering patois peculiarities has the exceptional meaning. This material also helps to free from language defects, grammar and spelling mistakes appeared under the influence of patois. Working out the topic the author aimed to specify the features of Ukrainian language teaching (for professional purposes) under conditions of patois, develop special methods and techniques for language material study. The references on this subject have been studied, the work experience of different universities has been learned and the materials about the students' knowledge level have been generalized in the article.

Key words: patois, speech standard, speaking and writing, specialist, mistake, methods and techniques, morphology, spelling.